

DVA ROKY ÚSTAVU PRE ZNALECKÚ ČINNOSŤ V PSYCHOLÓGII A PSYCHIATRII (ÚZČPP) – CIELE, VÝSLEDKY, DILEMY

forenzní fórum

Anton Heretik st.¹
Ivan André²
Katarína Haidová³
Andrea Heretiková Marsalová⁴
Luba Izáková²
Róbert Máthé¹
Igor Obuch²
Lucia Žlnayová²

¹Katedra psychológie FF UK, Bratislava, Slovenská republika

²Psychiatrická klinika LF UK a UN Bratislava, Slovenská republika

³Ambulancia klinickej psychológie, Dunajská Streda, Slovenská republika

⁴REA – Ambulancia psychiatrie a psychoterapie, Bratislava, Slovenská republika

Kontaktní adresa:

prof. PhDr. Anton Heretik, PhD.
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Gondova 2,
P.O.BOX 32
814 99 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: anton.heretik@uniba.sk

SÚHRN

Heretik A, André I, Haidová K, Heretiková Marsalová A, Izáková L, Máthé R, Obuch I, Žlnayová L. Dva roky Ústavu pre znaleckú činnosť v psychológii a psychiatrii (ÚZČPP) – ciele, výsledky, dilemy

Cieľom štúdie je podať prehľad o tradíciách ústavnej znaleckej činnosti a okolnostiach vzniku Ústavu pre znaleckú činnosť v Psychológii a Psychiatrii, s.r.o. Referuje o výsledkoch ústavu v oblastiach expertíznej, legislatívnej a vzdelávacej za dva roky svojej činnosti. Diskutujú sa dilemy, ktoré vznik tejto novátorskej inštitúcie vyvolal medzi znalcami na Slovensku.

Kľúčové slová: znalecký ústav, súdna psychiatria, forenzná psychológia, expertíza, legislatíva, vzdelávanie, dilemy.

SUMMARY

Heretik A, André I, Haidová K, Heretiková Marsalová A, Izáková L, Máthé R, Obuch I, Žlnayová L. Two years of the Institution for expert witnesses in psychology and psychiatry – aims, results, dilemmas

The aim of the article is give an overview of traditions of the institutional expert witnesses and circumstances of creating the Institution for expert witnesses in psychology and psychiatry. We report the results of our Institute in the areas of expertise, legislation and education for two years of the activity. The dilemmas that formation of this innovative Institute called up among the experts in Slovakia are discussed too.

Key words: institutional expert witnesses, forensic psychiatry, forensic psychology, expertise, legislation, education, dilemmas.

ÚVOD

Po relatívne dlhej legislatívnej príprave bol založený Ústav pre znaleckú činnosť v Psychológii a Psychiatrii, s.r.o. (ÚZČPP), a dňa 14. 5. 2014 zapísaný do Zoznamu znalcov

a znaleckých ústavov Ministerstva spravodlivosti SR (MS SR). Personálne obsadenie tvoria spoluautori práce 4 psychológovia a 4 psychiatri. Sídлом ÚZČPP sú Nové Zámky.

Predchodcami ÚZČPP boli Znalecký ústav forenznej psychológie, ktorý fungoval 10 rokov pri Filozofickej fakulte UK v Bratislave, v r. 2005 až 2014, a Znalecký ústav súdnej psychiatrie na Psychiatrickej klinike LF UK a UNB.

Katedru psychológie FF UK v Bratislave a Psychiatrickú kliniku LF UK a UNB spája dlhodobá tradícia a spolupráca v týchto oblastiach:

a) *spoločná expertízna činnosť*

Táto tradícia siaha až do 50–60. rokov minulého storočia, keď na klinike pôsobil zakladateľ československej forenznej psychológie prof. PhDr. Géza Dobrotka, CSc., a na komplexných znaleckých expertízach spolupracoval s prof. MUDr. Ernestom Guensbergerom, DrSc, prof. MUDr. Jánom Molčanom, CSc., doc. MUDr. Jurajom Fleischerom, CSc., prof. MUDr. Ivanom Žuchom, CSc., doc. MUDr. Eduardom Kolibášom, CSc., a ďalšími. V ďalšej generácii znalcov to bola hlavne spolupráca psychológov prof. PhDr. Antona Heretika, PhD., a PhDr. Róberta Máthé, PhD., s psychiatrami prof. MUDr. Vladimírom Novotným, PhD., a prim. MUDr. Ivana André, PhD.

b) *spolupráca pri pre- a postgraduálnom vzdelávaní*

Na Katedre psychológie FF UK prebehlo niekoľko cyklov Špecializačného vzdelávania vo forenznej psychológii pre budúcich znalcov a na Katedre psychiatrie LF a UNB cyklické vzdelávanie v súdnej psychiatrii. Na prednáškach na týchto postgraduálnych vzdelávacích akciách sa podieľali pracovníci oboch katedrií. Forezná psychológia je povinným predmetom na magisterskom stupni štúdia na Katedre psychológie FF UK. Učiteľia oboch katedrií zabezpečujú aj výuku výberových predmetov Súdna psychiatria a Súdna psychológia pre poslucháčov Právnickej fakulty UK v Bratislave a prednášky pre Policajnú akadémiu a Paneurópsku vysokú školu.

c) *spoločné výskumné projekty, publikácie, recenzná činnosť*

Pedagogickí a výskumní pracovníci oboch katedrií riešili aj rad výskumných úloh. Ako príklad uvádzame úlohu Forenzne psychologická a psychiatrická analýza páchatelov homicídiá, ktorej výsledky boli uverejnené v množstve časopiseckých a 2 monografických štúdiách.^{1,2} Z oboch pracovísk pochádzajú aj autori vysokoškolských učebníc forenznej psychológie a súdnej psychiatrie.^{3–6} ÚZČPP má podpísané dohody o spolupráci vo výskumnej činnosti s Filozofickou fakultou a Lekárskou fakultou UK v Bratislave – predmetom dohody je vzájomná spolupráca pri realizácii výskumu v oblasti forenznej psychológie a psychiatrie.

Vznik ústavu by nebol možný bez organizačnej a legislatívnej podpory zo strany MS SR, a to Mgr. Ladislava Križana,

PhD., v tom čase riaditeľa Odboru znaleckej, tlmočnickej a prekladateľskej činnosti MS SR, a Mgr. Barbory Kováčikovej – súčasnej riaditeľky odboru MS SR a spolupracovníčky ústavu pre vzdelávanie a skúšky znalcov z právneho minima.

Znalecký ústav vznikol podľa § 19 predpisu č. 382/2004 Z. z. Zákona o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Zo znenia predpisu citujeme:

(1) *Znalecký ústav ako právnická osoba je špecializované vedecké a odborné pracovisko, ktoré plní funkciu rezortného a metodického centra v oblasti znaleckej činnosti zapísanej v zozname. Znalecký ústav vykonáva znaleckú činnosť najmä vo zvlášť obťažných prípadoch vyžadujúcich osobitné vedecké posúdenie.⁹⁾*

(2) *Znalecký ústav najmä*

a) *zabezpečuje odborné minimum a špecializované vzdelávanie v príslušnom odbore v rozsahu a obsahu určenom ministerstvom,*

b) *poskytuje ministerstvu súčinnosť pri vykonávaní odbornej skúšky pre znalcov, overovaní odbornej spôsobilosti znalcov, kontrolnej činnosti, vzdelávacej činnosti, metodické činnosti a konzultačnej činnosti*

Praktickú činnosť znaleckého ústavu možno vykázat v 3 oblastiach: expertíznej, legislatívnej a vzdelávacej.

EXPERTÍZNA ČINNOSŤ ÚZČPP V ROKOCH 2014–2016

Znaleckú činnosť počas 2-ročného fungovania ústavu sumarizujeme podľa počtu posudkov a ich zadávateľov (tab. 1) a podľa právnej náplne expertízy a zúčastnených znalcov (psychológov, psychiatrov, resp. komplexných expertíz) (tab. 2). Z prehľadov je zjavné, že dominantnými zadávateľmi boli Policajný zbor (PZ), súdy a prokuratúry rôznych inšancií. Nezanedbateľný je však aj počet

Tab. 1. *Expertízna činnosť ÚZČPP, s.r.o., v r. 2014–2016, počty a zadávatelia*

Rok	Počet	Zadávatelia			
		PZ	Súdy + prok.	Iní	MS SR (súčinnosť)
2014 (V.–XII.)	14	5	4	5	4
2015	53	18	25	10	14
2016 (I.–V.)	26	15	8	3	4
Spolu	93	38	37	18	28

Tab. 2. *Expertízna činnosť ÚZČPP, s.r.o., v r. 2014–2016, obsah a znalecké odbory*

Rok	Počet	Obsah		Odvetvia			
		Trestné	Občianske	1. psychol.	1. psychiat.	2. psychiat.	Kombin.
2014 (V.–XII.)	14	7	7	4	1	4	5
2015	53	28	25	25	0	8	18
2016 (I.–V.)	26	16	10	8	7	0	11
Spolu	93	51	42	37	8	12	34

iných, neštátnych zadávateľov – advokátov a súkromných osôb. Pod „súčinnosťou“ sa rozumejú odborné vyjadrenia UZČPP na vyžiadanie MS SR, k rôznym sťažnostiam a námietkam, ktoré na znalecké posudky, resp. osobu znalcov na ministerstvo posielajú najmä nespokojní klienti (osobitne v kauzách zverenia detí do výchovy a úpravu styku s deťmi po rozvoze rodičov). Súčinnosť je zo zákona povinný znalecký ústav poskytovať pro bono. Pokiaľ sa týka právneho obsahu expertízy mierne prevažujú trestnoprávne prípady, tesne sledované občiansko- a rodinno-právnymi kauzami. Právna náplň expertízy bezprostredne ovplyvňuje aj zostavu znalcov, ktorú si pre každý posudok určuje sám ústav. Psychológ sám posudzuje hlavne znalecké posudky týkajúce sa vierohodnosti poškodených, či svedkov, a zverenia detí do výchovy po rozvoze. Psychiatr sám posudzuje hlavne problematiku závislosti a indikácie ochranných liečení. (Legislatívnu zmenou platnou v SR od 1. 1. 2016 robí sám aj posúdenie duševného stavu. Táto schválená zmena nesúvisí s činnosťou UZČPP, naopak sme proti paušálnemu priberaniu znalcov bez ohľadu na obsah expertízy a spoločenskú závažnosť.) Dvaja psychiatri posudzovali hlavne duševný stav páchatelov trestného činu a niektoré expertízy ku právnej spôsobilosti. Kombinácie znalcov (2 psychiatri a 1 psychológ, resp. 1 psychiatr a 1 psychológ) pôsobili najmä pri posudzovaní spoločensky zvlášť závažných trestných činov a najmä v prípadoch, keď išlo o revízny znalecký posudok a v minulosti už boli vypracované viaceré psychologické a psychiatrické expertízy. Z uvedených čísel je zrejme, že za 2 roky fungovania ÚZČPP naberá expertízna činnosť na intenzite. Potvrdila sa potreba kombinovaných psychiatricko-psychologických posudkov. O počte členov a zostave znaleckého tímu rozhoduje vedenie ústavu.

LEGISLATÍVNA ČINNOSŤ UZČPP

a) Pripomienkovanie nového Zákona o znalcoch tlmočníkoch a prekladateľoch.

Pracovníci ústavu v niekoľkých kolách pripomienkovali návrh zákona. Pôvodný plán MS SR – ukončiť legislatívne pokračovanie do konca r. 2015, tak aby zákon bol účinný od 1. 1. 2016 – sa ministerstvu nepodaril naplniť. Nové znenie zákona bude pravdepodobne predložené do parlamentu na schválenie až v r. 2017. (Turbulencie na politickej scéne a časté personálne zmeny vo vedení ministerstva zjavne neprospeievajú legislatívnej práci. A to nekomentujeme proces schvaľovania zákonov na pôde parlamentu.) Ústav sa vyjadroval najmä ku postaveniu znalca a jeho ochrane v súdnom procese, ako aj zákonnej úprave štruktúry znaleckého posudku. Nový zákon predpokladal zachovanie odborov, ale zrušenie odvetví, čo ústav reflektoval vo vymedzení náplne a kvalifikačných predpokladov pre expertízne pôsobenie v tých odboroch.

b) Návrh legislatívnej úpravy znaleckého posudzovania duševného stavu z hľadiska psychológie a psychiatrie

Tento pracovný návrh ÚZČPP upravuje vymedzenie kompetencií jednotlivých znaleckých odborov psychológie a psychiatrie a odporúčania ku priberaniu znalcov ku posudkom z oblasti trestného, občianskeho a rodinného

ho práva. Návrh je otvorený ku pripomienkovaniu na internetovej stránke MS SR. UZČPP má ambíciu po ukončení pripomienkovania presadiť tento návrh ako Metodický list, či Vykonávací predpis ku zákonu o znalcoch. Uvádzame ho v skrátenej verzii:

(2)I. Vymedzenie znaleckých odborov (kvalifikačné predpoklady) **a ich úloh** (otázky do uznesení o pribratí znalca):

Kvalifikačné predpoklady vymedzujú typ pregraduálneho vzdelávania, špecializačného vzdelávania, dĺžku praxe pre uchádzačov o znaleckú činnosť v nižšie uvedených odboroch. Zároveň sme pripravili repertoár otázok pre zadávateľov znaleckých posudkov, ktoré môžu znalcom z jednotlivých odborov položiť. Túto časť materiálu pokladáme za veľmi dôležitú, pretože znalci z odboru psychológie a psychiatrie dostávajú často otázky, ktorých zodpovedanie prekračuje ich kompetencie, tlačia ich do hodnotenia dôkazov, alebo sú celkovo nelogické, či zmaťoché.

- a) Klinická psychológia
- b) Poradenská psychológia
- c) Dopravná psychológia
- d) Psychiatria
- e) Pedopsychiatria
- f) Psychiatrická sexuológia

(2)II. Indikačné kritéria ku priberaniu znalcov z psychologických a psychiatrických odborov

Náš návrh ide proti platnej legislatíve, ktorá paušálne určuje, koľko a akých znalcov má byť pri vypracovaní znaleckého posudku na duševné zdravie pribratých. Navrhli sme kritéria, ktoré sa opierajú o obsah a náročnosť vypracovaného posudku pre tieto kombinácie znalcov:

- Pribratie 2 znalcov psychiatrov a 1 psychológa
- Pribratie 1 znalca psychiatra a 1 psychológa
- Pribratie 1 znalca z odboru psychiatria
- Pribratie 1 znalca z odboru psychológia

Pribratie 2 znalcov psychiatrov a 1 psychológa:

- ak ide o obzvlášť závažný trestný čin podľa § 11 ods. 3, Prvej (trestné činy proti životu a zdraviu) a Druhej (trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti) hlavy Trestného zákona.
- ak obvinenému hrozí za jeho Trestné činy Trest odňatia slobody na doživotie podľa § 47 Trestného zákona alebo nad 20 rokov.
- ak orgány činné v trestnom konaní majú oprávnené podozrenie, že obvinený spáchal trestný čin pod vplyvom duševnej poruchy.

Pribratie 1 znalca psychiatra a 1 znalca psychológa:

- v *trestnoprávných prípadoch* vyšetrenie duševného stavu obvineného 1 znalcom z odvetvia psychiatrie a 1 znalcom z odboru klinická psychológia
- u obvinených z ostatných trestných činov a prečinov, v odborne a vecne náročných *občianskoprávných prípadoch* vyšetrenie duševného stavu 1 znalcom z odvetvia psychiatrie a 1 znalcom z odboru psychológia, odvetvie klinická psychológia

- posúdenia spôsobilosti pre právne úkony,
- posúdenia právoplatnosti majetko-právnych úkonov
- posúdenia sťaženého spoločenského uplatnenia vo zvlášť zložitých prípadoch
- posúdenia obmedzenia, či znovunavrátania spôsobilosti ku právnym úkonom

Pribratie 1 znalca z odvetvia psychiatria

- posúdenia prítomnosti známkov duševnej poruchy a jej vplyvu na zachovanie rozpoznávacích a ovládacích schopností
- posúdenia závislosti obvineného od psychotropných látok
- indikácie ochranných opatrení (liečby)
- posúdenie prognózy spoločenskej nebezpečnosti obvineného/obžalovaného
- posúdenia špecifických otázok z odborov pedopsychiatria a psychiatrická sexuológia
- posúdenie sťaženia spoločenského uplatnenia ako následku úrazu, či psychotraumu

Pribratie 1 znalca z odboru psychológia

- posúdenia vierohodnosti poškodeného/svedka
- posúdenia zmien duševného stavu u poškodených v príčinnej súvislosti s trestným činom
- posúdenia otázok indikácie ochranných opatrení v prospech detí
- posúdenia spôsobilosti vykonávať rodičovské práva a zverenia do výchovy v rozvodových konaniach
- posúdenia špecifických problémov dopravnej psychológie.

Pribratie znaleckého ústavu

- Komplexná psychologická a/alebo psychiatrická expertíza
- Vo zvlášť odborne náročných a spoločensky významných trestnoprávných prípadoch
- Vypracovanie revízných znaleckých posudkov v trestnoprávných, či občianskoprávných prípadoch.

(1) Vzdelávacia činnosť ÚZČPP

ÚZČPP získal akreditáciu Ministerstva školstva SR pre ďalšie vzdelávanie vo forenznej psychológii a psychiatrii. Vzdelávaciu činnosť môžeme rozdeliť do troch oblastí:

- Vzdelávanie budúcich znalcov psychológov a psychiatrov
- Účasť na skúškach z odborného minima
- Kontinuálne vzdelávanie znalcov psychológov a psychiatrov

Dosiaľ prebehlo v máji 2016 vzdelávanie znalcov a skúška z odborného minima pre 13 účastníkov, prevažne budúcich znalcov z odboru psychológia, druhý beh bol

plánovaný na október 2016. ÚZČPP zorganizoval aj kurz vo vedení elektronického denníka, ktorý je v SR od 1. 7. 2016 povinný pre výkaz o expertíznej činnosti pre všetkých znalcov. Lektormi boli priamo autori počítačového programu z MS SR. Zúčastnilo sa ho cca 100 znalcov. Ústav plánuje pripraviť aj kurz kontinuálneho vzdelávania znalcov psychológov a psychiatrov, ktorý tradične prebiehal na pôde Psychiatrickej kliniky UNB Bratislava.

DILEMY

Činnosť ÚZČPP nenarazila za 2 roky na závažnejší odborný problém, ktorá by nedokázala vyriešiť ku spokojnosti zadávateľov. A to riešila po expertíznej stránke často odborne značne komplikované a právne zložité prípady, často charakteru revízných znaleckých posudkov. Vznik ÚZČPP však prekvapivo narazil na nepriazeň, odpor a obštrukcie zo strany vedenia Asociácie súdnych psychiatrov Slovenska (ASPS). Je to prekvapivé o to viac, že predseda ASPS (MUDr. Lexman) sa prvých prípravných stretnutí na MS SR zúčastnil a deklaroval záujem podieľať sa na vzniku a činnosti ústavu. Potom však vedenie od ponuky spolupráce odstúpilo a aktívne proti fungovaniu ústavu pôsobí. Predstavitelia ASPS podali už 2 písomné sťažnosti na Generálnu prokuratúru SR, ktoré boli zamietnuté ako neopodstatnené. Namietajú najmä spojenie dvoch znaleckých odborov do jedného ústavu a fakt, že odborným garantom je psychológ a nie psychiater. ASPS je personálne prepojené so Sekciou súdnej psychiatrie SPS SLS. Vedenie sekcie už dvakrát odmietlo zaradiť prednášku pracovníkov ÚZČPP na odbornú schôdzu sekcie, či do konca na sympóziu na psychiatrickom zjazde. Odhovárajú svojich členov, aby sa zúčastňovali na vzdelávacích akciách ústavu.

ZÁVER

Autori sa domnievajú, že spolupráca znalcov psychiatrov a psychológov v spoločnom ÚZČPP umožňuje prekonanie starých kompetenčných sporov. Tak ako sa to v minulosti podarilo v oblasti psychoterapie, má to rovnakú šancu aj pre súdno-expertíznu činnosť. Zároveň návrh legislatívnej úpravy znaleckého posudzovania duševného stavu z hľadiska psychológie a psychiatrie sprehľadňuje kritériá pri príberaní znalcov z odvetví psychiatrie a psychológie a formulovanie úloh zadávateľmi posudkov. Personálne obsadenie ÚZČPP dovoľuje flexibilné zostavovanie tímov pre komplexnú expertíznu a supervíznu činnosť. ÚZČPP má dostatočné predpoklady pre kvalitnú výskumnú, publikačnú a vzdelávaciu činnosť.

LITERATÚRA

- Heretik A. Extrémna agresia I. Forezná psychológia vraždy. 2. vyd. Nové Zámky: Psychoprof 2012.
- Novotný V, Heretik A. Extrémna agresia II. Forezná psychiatria vraždy. Nové Zámky: Psychoprof 2012.
- Dobrotka G. Základné otázky forenznej psychológie. Pedagogica specialis 1969; 1: 129–198.
- Fleischer J. Základy súdnej psychiatrie. Bratislava: Akadémia policajného zboru 2003.
- Heretik A. Forezná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. 3. vyd. Bratislava: Eurokódex 2013.
- André I, Izáková E a kol. Princípy súdnej psychiatrie. Bratislava: Lundbeck 2015.